

JAN PILEČEK

KONCEPT SOCIÁLNÍHO KAPITÁLU: POKUS O PŘEHLED TEORETICKÝCH A METODICKÝCH VÝCHODISEK A APLIKAČNÍCH PŘÍSTUPŮ JEHO STUDIA

PILEČEK, J. (2010): The concept of social capital: an attempt to summarize theoretical and methodological points-of-departure and approaches to its study. *Geografie*, 115, No. 1, pp. 64–77. – The paper presents a survey of selected theoretical and methodological issues surrounding social capital as well as applicable approaches to its study, with an emphasis on the concept's geographical aspects. Attention is focused, primarily, on definitions of the term social capital, upon which the outlined typology of different forms of social capital is based. Critical reactions to the concept of social capital are presented and discussed. Methods of measuring social capital are also discussed, including selected examples of specific empirical inquiries and indicators used, as is the relationship of social capital and territorial development, with examples from the Czech geographical environment. As indicated by the broad spectrum of aspects discussed, social capital presents a very complicated and, to a certain degree, a disarranged issue. Considering future geographical observations of social capital topics, it is necessary to give detailed attention to the deepening of the theoretical discussion concerning the interconnectivity of geography and social capital, the role of social capital in territorial development and measuring social capital, or rather seeking out relevant indicators.

KEY WORDS: social capital – definitions – typology and forms – methods of measuring (indicators) – territorial development.

Príspevek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu GA ČR č. 403/07/0743 „Role lidského a sociálního kapitálu v procesu integrace periferií do regionálních struktur Česka v kontextu nové Evropy“ a výzkumného záměru MSM 0021620831 „Geografické systémy a rizikové procesy v kontextu globálních změn a evropské integrace“.

Úvod

V posledních dvaceti letech zaznamenala frekvence výzkumu sociálního kapitálu rapidní vzestup a dostala se do popředí zájmu nejen odborníků v rámci akademické sféry, ale i politiků (Halpern 2005, Radcliffe 2004). Největší rozmach zaznamenal tento interdisciplinární koncept (Adam, Rončević 2003) na poli sociálních věd (sociologie, politologie, sociální geografie) a také ekonomie, kde se mu dostalo širokého uplatnění.

Cílem příspěvku je pokus o diskuzi vybraných teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů studia sociálního kapitálu s důrazem na jeho geografické aspekty. Pozornost je věnována zejména diskuzi vymezení pojmu (definici), z něhož částečně vychází i nastíněná typologie forem sociálního kapitálu, dále způsobům měření s vybranými příklady konkrétních empirických šetření, resp. používaných indikátorů. V poslední kapitole je

pak podrobněji diskutována spojitost sociálního kapitálu a územního rozvoje včetně zahrnutí příkladů z českého geografického prostředí. Závěr příspěvku nastiňuje možné oblasti studia sociálního kapitálu především z pohledu jeho geografických sledování.

Vymezení pojmu sociální kapitál

Sociální kapitál je zvláštním druhem kapitálu. Reprezentuje určitou vlastnost sociálního systému, jež nově vzniká skrze interakce prvků (konstituentů) tohoto systému. Sociální interakce zapříčiňují i reprodukci sociálního kapitálu formou přenosu a sdílení zdrojů, informací, znalostí mezi jedinci uvnitř sociálních sítí a skupin (Sýkora, Matoušek 2009). Jeho rozsah (úroveň) se odvíjí od charakteristik sociálních sítí (např. počtu členů, hustoty, strukturálních charakteristik jejich členů, míře důvěry), a také od kvality prostředí, ve kterém se sociální interakce odehrávají (Kučerová 2008).

Sociální kapitál je pojem velmi široký aplikovaný v mnoha různých kontextech, z čehož vyplývá velké množství způsobů jeho definice. Komplikovanost a i jistou kontroverznost tohoto pojmu dokumentují specifické termíny, se kterými je v literatuře spojován, např. módní termín („buzzword“) v rámci sociálních věd – Radcliffe 2004, s. 518. Pojem sociální kapitál se začal v odborné literatuře intenzivněji objevovat v 80. letech minulého století, a to v rámci sociologie. Jeho definice se nejčastěji váže k trojici autorů Bourdieu (1986), Coleman (1988) a Putnam (1993), kteří jsou považováni za zakladatele moderního konceptu sociálního kapitálu, ačkoliv nejstarší diskuze sahají až do 20. let 20. století a jsou spojovány s dílem sociologa M. Webera (Triglia 2001).

Jak je vidět i z tabulky 1, definic sociálního kapitálu existuje velký počet a jsou svým charakterem dosti různorodé. Nicméně celá řada autorů (Côté 2001, Schuller 2001, Halpern 2005) se shoduje, že společnými znaky většiny definic jsou následující aspekty – sociální sítě, normy, hodnoty a důvěra.

Řešení k utřídění nesourodé problematiky nabízí Callois a Angeon (2004), kteří člení názory na sociální kapitál do třech různých směrů. První sleduje definici Woolcocka a Narayana (2000), kdy zdůrazňuje sociální a kulturní soudržnost společnosti. Sociální kapitál je chápán jako „...souhrn neformálních norem, které podporují spolupráci mezi jednotlivci“ (Callois, Angeon, s. 3). Opakovanými interakcemi mezi jednotlivci pak v rámci sítí dochází k vytváření vzájemné důvěry. Druhý směr představuje příspěvek Colemana (1988) obhajující funkcionální chápání sociálního kapitálu jako aspektu sociální struktury skládající se z následujících součástí (podle Sedláčková, Šafr 2005 a Veselý 2007): závazky a očekávání, které závisí na důvěryhodnosti sociálního prostředí (struktury); kapacita sociální struktury z hlediska toku informací (informační kanály); normy doprovázené efektivními sankcemi. Třetím směrem je chápání sociálního kapitálu jako zdroje v pojetí Lina (2001 in Lin 2008). Na sociální kapitál je nahlíženo jako na skrytý potenciál, který lze v případě potřeby aktivovat a využít, čímž se toto pojetí velmi významně přibližuje k přístupu Bourdieu (1986).

Konceptu sociálního kapitálu se také dostalo celé řady negativních reakcí (např. Portes, Landolt 1996). Schuller et al. (2000 in Evans, Syrett 2007) shrnují své kritické poznámky do třech bodů (různorodost definic, aplikace v rámci

Tab. 1 – Přehled vybraných definic pojmu sociální kapitál

Burt (1992 in Woolcock 1998, s. 189): „přátelé, kolegové a obecněji kontakty, díky nimž dostáváte příležitost využít jejich finanční a lidský kapitál“.
Bourdieu (1986, s. 51): „suma aktuálních nebo potencialních zdrojů, která vychází z vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy členství ve skupině, které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, tedy různými oprávněními“.
Coleman (1988, s. 98): „...sociální kapitál je definován svou funkcí. Není to jednoduchá entita, ale skládá se z více entit, které mají společné dvě charakteristiky: všechny se skládají z některých aspektů sociální struktury a usnadňují určité činnosti jednotlivců, kteří jsou uvnitř struktury“.
Fukuyama (1995, s. 10): „schopnost lidí spolupracovat pro společný účel ve skupinách a v organizacích“.
Johnston, Gregory, Pratt, Watts (2000, s. 746): „vlastnosti sociální struktury nebo sociálních vztahů, které usnadňují jednání jedinců založené na vzájemné spolupráci a které, jako důsledek, zvyšují hospodářskou výkonnost“.
Lin (2001 in Lin 2008, s. 51): „zdroje zakotvené v sociálních sítích jedince, které mohou být aktivovány skrze vazby v sítích“.
Putnam (1993, s. 167) – „rysy sociální organizace jako důvěra, normy a sítě, které mohou zlepšit efektivitu fungování společnosti usnadňováním koordinovaných akcí“.
Woolcock, Narayan (2000, s. 226) – „normy a sítě umožňující lidem jednat kolektivně“.

Zdroj: vybraní autoři a publikace

příliš širokého spektra sociálních aspektů, což do jisté míry podkopává vědeckou serióznost tohoto konceptu, a problematika měření z hlediska zmiňované různorodosti definic a závislosti na problematických indikátorech – podrobněji viz kapitola o způsobech měření sociálního kapitálu).

Velmi výstižnou kritiku předložili Mohan, Mohan (2002). Tato se týkala Putnamových prací, které lze považovat za do jisté míry průkopnické (vztahování konceptu sociálního kapitálu na regiony). Putnam (1993) totiž na úrovni italských regionů sledoval fungování vlád a proklamoval kauzální závislost mezi výkonem těchto vlád, úrovní sociálního kapitálu a ekonomického rozvoje. Pozdější práce (např. Putnam 2000) se pak týkaly komparace jednotlivých států USA z hlediska úrovně sociálního kapitálu a míry občanské participace. Mohan, Mohan (2002) tedy popírají předpoklad, že sociální kapitál je skutečně produktem takových aktivit, které Putnam zdůrazňuje. Jejich kritika dále směřuje k výběru indikátorů týkajících se měření participace, a naopak zdůrazňují nové formy participace na kolektivních aktivitách, které nevyžadují tak intenzivní fyzický kontakt (např. různé internetové portály typu „chat“). Významná výtka se také týká skutečnosti, že Putnam vůbec nebere v potaz negativní formy sociálního kapitálu jako jsou nejrůznější společenství v oblasti organizovaného zločinu (typickým příkladem je mafie) vyznačující se v pozitivním smyslu charakteristikami, o kterých Putnam hovoří (sítě, normy, sankce atd.) – v souvislosti s fenoménem mafie mluví Keller (2009) dokonce o sociálním kapitálu v jeho krystalické podobě. Podle Radcliffe (2004) dále Putnam zcela ignoroval roli státu, resp. státních intervencí v rozvoji regionů.

Další zajímavou kritiku Putnamových přístupů podává DeFilippis (2001), který se zaměřil na roli sociálního kapitálu z pohledu komunitního rozvoje.

Podle tohoto autora je chápání sociálního kapitálu v rámci zkoumané problematiky do jisté míry zavádějící, neboť skrze výsadní aplikaci právě Putnamova pojetí, ztratil tento koncept svůj potenciál. Důvody jsou podle DeFilippise trojího druhu: a) rezignace na oblast mocenských vztahů; b) přijetí předpokladu, že vztahy v rámci sociálních sítí vždy podněcují zisk a užitek jak jednotlivci, tak i dané skupině, ve které se jedinec pohybuje; c) odklon od kapitálu v ekonomickém slova smyslu.

V kontextu výše uvedených geografických diskuzí si podrobnější pozornost též vyžaduje příspěvek Holt (2008). Podle této autorky přispěl DeFilippis k zintenzivnění geografických diskuzí o sociálním kapitálu zdůrazňováním potřeby teoretického výzkumu sociálních sítí a jejich role v reprodukci socio-ekonomických a mocenských nerovnoměrností. Podobně jako předchozí autor i Holt v negativním slova smyslu hodnotí široké uplatnění Putnamova přístupu, resp. více či méně jednostranné ovlivnění geografických diskuzí sociálního kapitálu právě jeho pracemi. Podle této autorky by se proto geografové měli pokusit podrobněji zkoumat „socio-prostorovou (re)produkcí a případně i transformaci širokého spektra (ne)rovnoměrností skrze individuální ztělesnění“ (s. 235–236). Holt tedy přichází s konceptem „ztělesňujícího“ („embodying“) sociálního kapitálu kombinujícím pojetí P. Bourdieu s teorií J. Butler („performative“ model). Holt dále předkládá velmi zajímavou diskuzi sociálního kapitálu právě Bourdieu. Ačkoliv daný autor, na rozdíl od Putnama, příliš nekalkuluje se socio-ekonomickými (ne)rovnoměrnostmi a se širšími historicko-politickými procesy, spočívá jeho přínos v nahlížení na sociální kapitál v kontextu ostatních druhů kapitálu (kulturního a ekonomického) a jejich vzájemných vztahů, a také ve snaze překonat tradiční dichotomii struktura – aktér ve smyslu strukturační teorie (Holt 2008). Sociální kapitál je vnímán jako vyvíjející se struktura, která reguluje individuální chování jedinců v sítích a která podobu sociálního kapitálu formuje a modifikuje (Giddens 1984).

Typologie a formy sociálního kapitálu

V návaznosti na předchozí diskuzi je možné z hlediska dostupné literatury sestavit určitou typologii forem sociálního kapitálu:

a) *Individuální vs. kolektivní*: toto rozlišení vychází ze skutečnosti, zda daná forma přináší zisk jednotlivci, uzavřené skupině (rodině, komunitě) nebo společnosti jako celku (Sedláčková, Šafr 2005; Šafr, Sedláčková 2006). Sociální kapitál je proto chápán jako vlastnost individua v pojetí Bourdieu (1986) – síť kontaktů, které může člověk (jako jednatel) využít ke svému prospěchu hmotnému nebo nehmotnému a který je realizován prostřednictvím interakce mezi lidmi, a částečně Colemana (1988), kdy má sociální kapitál v daleko větší míře povahu veřejného statku (Veselý 2007). Nebo je možné na sociální kapitál nahlížet jako na atribut společnosti v pojetí Putnama (1993). Individuální úroveň sociálního kapitálu lze dále rozdělit na mobilizační a interakční složku. Pro první jmenovanou je charakteristická vysoká aktivace sociální sítě za účelem zisku, zatímco druhá je založena na intenzitě společenské interakce jedince s jeho okolím (Šafr, Sedláčková 2006).

Podle Matějů a Vitáskové (2006) nalézají obě formy odlišné uplatnění v rámci různých oblastí výzkumu. Individuální sociální kapitál (tj. sociální kapi-

tál jako soukromý statek) mají tendenci preferovat spíše sociologové, jejichž snahou zpravidla bývá vysvětlení reprodukce nerovnoměrností, zatímco kolektivní formu sociálního kapitálu (tj. sociální kapitál jako veřejný statek) spíše preferují ekonomové, kteří jej chápou jako faktor ovlivňující rozdíly v ekonomickém růstu.

- b) *Svazující / přemostující / spojující / korporiční*: Putnam (2000) definoval dvě základní formy kolektivního sociálního kapitálu (svazující a přemostující) na základě odlišného fungování sociálních vztahů a identit i jejich důsledků pro společnost (Šafr, Häuberer 2007).

Svazující sociální kapitál – „defenzivní“ sociální kapitál. Tato forma je charakterizována silnými vazbami mezi jednotlivci, pomocí nichž se členové dané skupiny brání negativním vlivům a externalitám zvenčí. Podle Kučerové (2008) je hlavní funkcí takovýchto sítí omezovat určitá nebezpečí a nejistotu. Svazující sociální kapitál je založen na silné vnitřní loajalitě, homogenitě a vysoké důvěře v rámci dané skupiny. Patří sem rodinné svazky, nejužší přátelské vztahy, příp. sousedské vztahy nebo vztahy mezi členy stejné etnické skupiny.

Přemostující sociální kapitál – „ofenzivní“ sociální kapitál. Tento typ je považován za pozitivní z hlediska společenského rozvoje a rozvoje občanské společnosti (Stachová 2008). Zahrnuje vzdálenější kontakty charakteristické slabými a často nestálými vazbami, které mají menší hustotu. Jedná se např. o vztahy se známými, kteří nejsou naši přátelé nebo např. s obchodními partnery. Tato forma kapitálu spojuje lidi napříč různými sociálními skupinami, které sdružuje nějaký společný zájem či snaha zasadit se o společnou věc. Patří sem např. různé spolky a zájmová sdružení, sportovní kluby apod.

Rozlišení těchto dvou forem má určitou návaznost na Granovetterovo rozlišení dyadických vazeb na silné a slabé (Granovetter 1973). Silné vazby zahrnují kontakty s rodinou, blízkými přáteli, spolupracovníky, zatímco pod slabé vazby lze zjednodušeně zahrnout známosti („přátelé přátel“) – Buštíková (1999). Granovetter přikládá význam a pozitivní roli zejména slabým vazbám, které přispívají k lepší informovanosti jedince, umožňují mu dosahovat úspěchu v životě, a to nejčastěji při hledání práce. Rovněž poukazuje na jejich „...význam pro soudržnost sousedské komunity a schopnost společného jednání místních obyvatel“ (Granovetter 1973 in Šafr, Häuberer 2007, s. 87).

Spojující sociální kapitál – tato forma hierarchicky propojuje sociální skupiny rozdílného ekonomického a sociálního statusu. Význam tohoto typu vazeb zdůrazňuje Woolcock (2001). Aktérům na lokální/regionální úrovni umožňuje využívat jisté výhody díky vertikálním vazbám na klíčové aktéry, resp. instituce regionálního či centrálního charakteru. Podle Sabatiniho (2009) má charakter těchto sítí, které jsou většinou budovány mimo „obyčejnou“ komunitu velký vliv při získávání finančních prostředků, informací apod., a proto mohou podstatnou měrou přispívat k prosperitě v rámci dané komunity. De facto se jedná o jistou formu lobbingu.

Korporiční sociální kapitál – k výše uvedeným formám přidává, trochu netradičně, tento typ Sabatini (2009). Autor argumentuje tím, že sociální sítě v rámci nejrůznějších organizací mohou pozitivním nebo negativním způsobem ovlivňovat charakter sociálního kapitálu. Dobrovolnické organi-

Tab. 2 – Vztah mezi vybranými formami sociálního kapitálu

Sociální kapitál	Strukturální	Kognitivní
Občanský	klub, sdružení, neziskové organizace, komunita...	normy, přesvědčení, postoje, hodnoty...
Vládní	stát, soudní systém...	zákony, vládní systém...

Zdroj: Sirven (2000 in Callois, Angeon 2004; upraveno)

zace a sdružení (ekologická, na ochranu lidských práv apod.) jsou všeobecně považovány za formu pozitivního sociálního kapitálu, neboť podporují růst důvěry ve společnosti. Naopak profesní sdružení, dělnické odbory nebo politické strany, jejichž snahou je prosazovat své specifické zájmy, přispívají ke snižování sociální koheze.

- c) *Strukturální vs. kognitivní* – toto rozlišení vymezil Uphoff (1999 in Sedláčková, Šafr 2005). Strukturální sociální kapitál zahrnuje nejružnější formy sociální organizace (role, pravidla nebo procedury) tedy instituce ve smyslu „organizace s adresou“. Naproti tomu kognitivní sociální kapitál je spojován s mentálními (kognitivními) procesy, normami, přesvědčeními, postoji a hodnotami, a napomáhá „předpřipravit“ konkrétní aktéry ke vzájemné spolupráci (Callois, Angeon 2004).
- d) *Občanský vs. vládní* – toto rozlišení se buďto týká sociálního nebo politického prostředí. Obě formy jsou navzájem závislé Narayan (1999 in Callois, Angeon 2004). Na jednu stranu se vládní stabilita a podpora vlády odvíjí od stability sociální, resp. spokojenosti obyvatel, na druhou stranu mohou silné a aktivní občanské komunity fungování vlády podporovat (tab. 2).

Způsoby měření sociálního kapitálu

V rámci současného studia sociálního kapitálu existuje velké množství metod jeho měření, čemuž ve velké míře nahrává „slabá“ definice, která vždy komplikuje operacionalizaci tohoto pojmu potažmo výběr relevantních indikátorů (Mohan, Mohan 2002). Zich (2006, s. 23) konstatuje, že „pojem ve spojení kapitál „něčeho“ totiž vyvolává naději na exaktnost a měřitelnost“, avšak podle Maskella (1999 in Boschma 2005) je sociální kapitál z hlediska měřitelnosti až příliš komplikovaným konceptem závislým na specifickém lokálním kontextu, a není proto možné sestavit univerzální soubor indikátorů Maskell (2002 in Mohan, Mohan 2002). Obecně lze říci, že odlišné přístupy k měření sociálního kapitálu vychází ze zásady, že autoři mají motivaci řešit odlišné typy problémů (Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008), což mimo jiné souvisí se skutečností, že sociální kapitál má výrazně „proměnlivý“ charakter na různých úrovních sociálních systémů, v odlišných historických kontextech (Šafr, Sedláčková 2006), a také s ohledem na rozdíly v řádovostní hierarchii regionů.

Z hlediska konkrétních indikátorů lze problematičnost měření sociálního kapitálu výstižně ozřejmit na příkladu míry důvěry (mezi členy určité sociální skupiny, nebo důvěry v organizace, instituce), která patří k velmi často používaným. Podle Halperna (1999, in Mohan, Mohan 2002) je tento indikátor možné považovat dokonce za vůbec nejlepší pro měření sociálního kapitálu. Na jednu

stranu lze totiž míru důvěry ztotožňovat se sociálním kapitálem (Fukuyama 1995), některými autory je ale vnímána jako jeden ze zdrojů sociálního kapitálu (Putnam 1993), jinými jako forma sociálního kapitálu (Coleman 1988), nebo jako důsledek a tedy znak kvality sociálního kapitálu (Côté 2001).

Utřídit nesouroudou problematiku měření sociálního kapitálu se pokusil van Deth (2008). Jeho přehledové schéma vychází z rozlišení individuální a kolektivní formy sociálního kapitálu, v rámci nichž jsou nastíněny odlišné způsoby sběru dat a především typy indikátorů v členění podle základních společných znaků většiny definic (sociální sítě/kontakty jako strukturální aspekty a důvěra/sebedůvěra a občanské normy a hodnoty jako kulturní aspekty).

Způsoby měření sociálního kapitálu se taktéž odvíjí od rozsahu datové základny a tedy použití kvantitativních nebo kvalitativních forem sledování. S poklesem řádovostní úrovně zpravidla klesá možnost aplikace kvantitativního výzkumu, neboť charakteristiky sociálního kapitálu nebývají dostupné v dostatečném územním detailu. Toto je typické i pro Česko, kde datová základna dovoluje realizovat relativně podrobný kvantitativní výzkum především na úrovni okresní, příp. na úrovni správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem (Hallér 2006 nebo Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008). S dalším poklesem řádovostní úrovně je pak nutné aplikovat kvalitativní formy výzkumu (např. Susová 2007) nebo volit jejich kombinaci ve smyslu kritického realismu.

Pravděpodobně nejrozšířenější a nejpoužívanější konceptualizací sociálního kapitálu v empirických výzkumech je Putnamův index sociálního kapitálu (Putnam 2000). Pro konstrukci tohoto indexu jsou převážně využívána sekundární data, a jako indikátory jsou uplatňovány rozmanité agregované statistické údaje pro celkem pět různých dimenzí (komunitě organizovaný život, angažovanost ve věcech veřejných, komunitní dobrovolnictví, neformální sociabilita a sociální důvěra) – blíže viz Sedláčková, Šafr (2005).

Samozřejmě existuje celá řada dalších studií zaměřených na hodnocení regionální diferenciace úrovně sociálního kapitálu, jež je pro geografy vysoce relevantní, které se svým charakterem liší s ohledem na výchozí přístupy (definice), použité indikátory a také řádovostní úroveň sledování. Na úrovni regionů NUTS I vybraných států Evropské unie hodnotili regionální diferenciaci sociálního kapitálu Beugelsdijk a van Schaik (2005). V rámci jednotlivých států se sledování sociálního kapitálu věnoval Boschma (2005), který prověřoval jeho vliv na hospodářský rozvoj regionů tzv. „třetí Itálie“. Janc (2006) zkoumal regionální diferenciaci lidského a sociálního kapitálu na příkladě Polska na úrovni jednotek LAU 1 (v Česku okresy). Jako proměnné charakterizující úroveň sociálního kapitálu použil počet neziskových organizací, počet členů sportovních klubů a volební účast v rámci čtyř různých typů voleb a také výsledků referenda o vstupu do Evropské unie. Na rozdíl od předchozího autora je přístup Calloise a Angeona (2004) v mnohém zajímavější (zahrnutí širokého spektra proměnných a zejména různých forem sociálního kapitálu). Autoři na příkladě územních jednotek „pays“ (mikroregiony vyznačující se určitou vnitřní homogenitou) uvažují celkem pět dimenzí sociálního kapitálu obsahujících dohromady patnáct indikátorů (důvěra a sklon ke kolektivnímu jednání – např. počet darů charitativním nadacím; lokální společenský život – např. počet dobrovolných sdružení včetně počtu jejich členů; důvěra v instituce – volební účast v rámci různých typů voleb; institucionální život – existence spolupráce mezi zkoumanými mikroregiony – „pays“; vnější vztahy – např. migrace).

Příklady aplikací s důrazem na územní rozvoj

V literatuře se můžeme setkat s pracemi, které dávají do souvislosti sociální kapitál se širokým spektrem skutečně různorodých „oblastí“ – např. ekonomický růst (Beugelsdijk, van Schaik 2005), inovace, „networking“ (Pihkala, Harmaakorpi, Pekkarinen 2007), komunitní studie lokalit a sousedské vztahy (Susová 2007), lidský kapitál (Coleman 1988, Kučerová 2008), lokální a regionální rozvoj (Kostelecký, Stachová 2006; Triglia 2001), migrace a integrace minorit (Nannestad, Svendsen, Svendsen 2008), mezinárodní rozvojová studia (Bebington, Guggeheim, Olson, Woolcock 2004), náboženství (Swart 2006), občanská a politická participace, výkon vlád (Putnam 1993), plánování (Selman 2001), regionální identita (Raagmaa 2002), zemědělství (Slangen, van Kooten, Suchánek 2004), zdraví populace (Pearce, Smith 2003).

Pro geografii jsou pravděpodobně nejvíce relevantní práce zabývající se především otázkami vlivu sociálního kapitálu na územní rozvoj. Velkou inspiraci lze z tohoto pohledu nalézt v pracích Granovetra (1973, 1985). Tyto měly na přelomu 80. a 90. let 20. století poměrně významný vliv na vývoj teoretických přístupů k regionálnímu rozvoji (blíže viz Blažek, Uhlíř 2002). Podle Granovetra představuje míra důvěry jednu z nejdůležitějších charakteristik organizace ekonomiky. Síť kontaktů „...s různou kvalitou a mírou důvěry vytvářejí kontext, ve kterém se odehrávají ekonomické transakce“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 156), přičemž různé ekonomické subjekty jsou určitým způsobem zapojeny do těchto sítí, jsou zakořeněny („embedded“). Kvalita těchto sítí kontaktů je u různých aktérů, firem, regionů rozdílná, „což vytváří odlišné předpoklady pro jejich rozvoj“ (s. 157). Z tohoto pohledu lze na sociální kapitál nahlížet jako na významnou součást tzv. sociokulturních faktorů, které spolu s geografickými a ekonomicko-sociálními podmiňují regionální rozvoj (Hampl, Blažek, Žízalová 2008). Z velkého počtu prací zohledňujících výše popsaná teoretická východiska jmenujme např. příspěvek Cooka, Cliftona a Oleagy (2005), kteří prověřovali dopady sociálního kapitálu na výkonnost malých a středních firem v regionech Velké Británie. Autoři dospěli ke zjištění, že inovační firmy mají jednoznačně větší tendenci ke spolupráci, k výměně informací a snaží se zapojovat do sítí kontaktů nelokálního charakteru ve smyslu přemostujícího sociálního kapitálu.

Druhým podnětným zdrojem pro studium územního rozvoje ve spojitosti se sociálním kapitálem se beze sporu stala zmiňovaná práce Putnama (1993), který dospěl k závěru, že hospodářský úspěch některých italských regionů (např. Emilia-Romagna) se v 70. a 80. letech minulého století opíral o převládající normy reciprocity, důvěry a občanské iniciativy rozšířené mezi lokálními aktéry, které přispívaly k jejich vzájemné spolupráci (Johnston, Gregory, Pratt, Watts 2000). Podle Putnama spočívaly meziregionální rozdíly právě v odlišných formách sociálního kapitálu, resp. sociálních vazeb. Horizontální vazby byly charakteristické pro regiony severní a střední Itálie, naopak regiony jižní Itálie byly spíše založeny na vertikální organizaci společnosti (Ptáček 2001). V návaznosti na Putnama se vliv sociálního kapitálu na hospodářských vzestup regionů tzv. „třetí Itálie“ snažil empiricky ověřit Boschma (2005). Ačkoliv potvrdil pozitivní závislost mezi sociálním kapitálem a fungováním ekonomiky, zdůrazňuje, že „...je explanace zjištěných statistických závislostí spíše (...) dedukcí, než skutečnou empirickou analýzou kauzálních mechanis-

mů“ (Bebbington, Perreault 1999 in Boschma 2005, s. 162). Rozsáhlý přehled různorodých prací diskutujících z pozitivního i negativního hlediska vztah sociálního kapitálu a ekonomického rozvoje (včetně reakcí na Putnamovy výsledky) předložili Kostelecký, Patočková a Vobecká (2007). Zároveň se na příkladech krajů Česka pokusili ověřit právě souvislost mezi ekonomickým rozvojem, sociálním kapitálem a výkonem vlád. Výsledky jejich výzkumu však nepotvrdily Putnamův předpoklad o vzájemné závislosti těchto tří komponent, ačkoliv jistá pozitivní závislost byla zjištěna v případě úrovně sociálního kapitálu a ekonomické výkonnosti jednotlivých krajů. V dalším příspěvku se Kostelecký se Stachovou (2006) snažili analyzovat vliv některých, jak sami zdůrazňují, dimenzí sociálního kapitálu (důvěra, normy a hodnoty) vztahujících se k vybraným aspektům ekonomického chování obyvatelstva. Podle jejich závěru platí, že vyšší míru ekonomické aktivity lze spojovat s politickou podporou hospodářského liberalismu a lze ji identifikovat v regionech (krajích) s vyšší úrovní vzdělanosti a s vyšším podílem příslušníků protestantských církví. Stachová (2008) se také pokusila zhodnotit míru vlivu sociokulturních, socioekonomických a institucionálních faktorů na rozvoj občanské společnosti na příkladech Karlovarského kraje a kraje Vysočina. Z pohledu sociokulturních faktorů, které k analýze občanské společnosti využívají právě koncept sociálního kapitálu v pojetí Putnama, přisuzuje velký význam působení zejména historické kulturní kontinuity spolkového života a sounáležitosti s lokální komunitou.

V rámci české geografie byl sociální kapitál ve spojitosti s územním rozvojem diskutován v příspěvku Hampla (2003), který se na příkladech vývoje regionálního systému Karlovarska pokusil nastínit obecné vývojové a strukturální schéma regionální organizace společnosti. Autor rozlišil čtyři strukturální úrovně regionální organizace společnosti (ekologickou, sídelně-produkční, komunitární a institucionální), kdy úrovně komunitární a institucionální odráží „sociální“ kvalitu regionu, tj. kvalitu lidského a sociálního kapitálu. Hampl zdůrazňuje posilování role obou organizačních úrovní „...jako nástroje aktivizace endogenního rozvojového potenciálu regionálních/lokálních komunit“ (s. 184). Oba koncepty tedy charakterizuje vzájemná podmíněnost, lze se totiž domnívat, že posilování úrovně lidského kapitálu (především investicemi do vzdělání) pozitivně ovlivňuje posilování kooperativního charakteru sociálních a institucionálních sítí, což může zpětně působit na zvyšování efektivnosti investic do lidského kapitálu. Vzájemné závislosti lidského a sociálního kapitálu se věnovali např. Schuller (2001), který diskutoval oba koncepty jak z pozice jejich rivality, tak i oboustranné komplementarity, nebo Kučerová (2008) diskutující vliv procesu vzdělávání jako investice do lidského a sociálního kapitálu. Již klasická je v tomto ohledu práce Colemana (1988) s jeho předpokladem o klíčovém vlivu sociálního kapitálu na tvorbu kapitálu lidského.

Sýkora a Matoušek (2009) se v obecné rovině pokusili propojit koncept sociálního kapitálu (jeho různé formy – svazující, přemostující a spojující) a geografické organizace společnosti. Autoři poukázali na skutečnost, že v konkrétním území se zpravidla prolínají sociální sítě různorodého charakteru a tedy i různé formy sociálního kapitálu. Tyto sítě operují v různých regionech a mají na různých úrovních sociální hierarchie odlišné vzorce geografického působení. Z hlediska územního rozvoje proto autoři zdůrazňují potřebu zohlednění územního rozsahu sociálních sítí a také mnohvrstevnatosti vzájemně propojených (i nepropojených) sociálních sítí v konkrétním území.

Sociální kapitál nalezl taktéž významné uplatnění v rámci výzkumu polarizace prostoru, resp. periferních oblastí Česka (např. Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008 nebo Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2008). Východiskem je přesvědčení, že úroveň sociálního kapitálu je významným faktorem ovlivňujícím polarizaci prostoru a spolu s úrovní lidského kapitálu zásadním způsobem předurčuje možnosti dalšího vývoje zejména na lokální a mikroregionální úrovni, kde je rozvoj výrazně determinován aktivitou a schopnostmi místních aktérů a subjektů, bez jejichž existence lze eliminovat a překonávat polohové nevýhody a disfunkce jen obtížně. V podmínkách Česka toto zvláště platí pro periferní regiony (ve smyslu polohovém, ekonomickém a sociálním), kdy při jejich omezeném rozvojovém potenciálu nabývá na významu právě aktivita lokálních/mikroregionálních komunit, jakožto významný rozvojový faktor (Hampl, Dostál, Drbohlav 2007).

Závěrečné poznámky

Příspěvek se snažil seznámit čtenáře s vybranými aspekty v rámci sledované problematiky, která dosud nebyla v české geografii dostatečně rozvíjena. Široké spektrum diskutovaných aspektů sociálního kapitálu naznačilo, že se jedná o velmi komplikovanou a do jisté míry i nepřehlednou problematiku. Záměrem příspěvku nebylo podat vyčerpávající přehled dosud publikovaných prací, ale spíše se v rámci jednotlivých témat (kapitol) pokusit utřídit přístupy vybraných autorů se snahou o zařazení zásadních studií dané problematiky a zohlednění geografických souvislostí.

Přehled a diskuze vybrané relevantní literatury naznačily, že existuje skutečně velké množství různorodých pohledů na sociální kapitál jak z hlediska jeho vymezení, forem (např. alternativní „typologii“ nabízí Esser 2008), způsobů měření a aplikací, proto je při konkrétních empirických šetřeních nezbytné, aby byly danými autory vždy podrobněji objasněny výchozí přístupy, tj. zejména definice a formy sociálního kapitálu. Konceptualizace sociálního kapitálu ve vztahu k teorii je podle Šafra a Sedláčkové (2006) mimo jiné klíčová z důvodu odlišení samotného sociálního kapitálu od jeho efektů.

Z hlediska budoucích geografických sledování problematiky sociálního kapitálu je podle mého názoru nutné se podrobněji věnovat prohloubení teoretické diskuze spojitosti geografie, resp. sociální geografie a sociálního kapitálu. V rámci vývoje geografického myšlení a regionálního výzkumu naznačují tuto spojitost tři relativně příbuzné přístupy, kde však pojem sociální kapitál není a priori zmiňován – strukturační teorie, diskuze o lokalitách a tzv. „actor-network theory“ (blíže viz Mohan, Mohan 2002). Další oblastí zaměření výzkumu je diskuze role sociálního kapitálu v územním rozvoji, jak z pohledu teoretického, tak i z hlediska potvrzování souvislosti v rámci konkrétních empirických šetření. S tím souvisí i vyjasnění otázky vztahu sociálního kapitálu a ostatních forem kapitálu (zejména lidského) a v neposlední řadě také měření sociálního kapitálu, resp. hledání vhodných indikátorů.

Literatura:

- ADAM, F., RONČEVIĆ, B. (2003): Social capital: recent debates and research trends. *Social Science Information*, 42, č. 2, s. 155–183.
- BEBBINGTON, A., GUGGENHEIM, S., OLSON, E., WOOLCOCK, M. (2004): Exploring Social Capital Debates at the World Bank. *Journal of Development Studies*, 40, č. 5, s. 33–64.
- BELGEUSDIJK, S., VAN SCHAİK, T. (2005): Differences in Social Capital Between 54 Western European Regions. *Regional Studies*, 39, č. 8, s. 1053–1064.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 211 s.
- BOSCHMA, R., A. (2005): Social Capital and Regional Development: an empirical analysis of the third Italy. In: Boschma, R. A., Kloosterman, R. C. (eds.): *Learning from Clusters: a critical assessment*, Springer, s. 139–168.
- BOURDIEU, P. (1986): The Forms of Capital. In: Richardson, J. G.: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, s. 46–58.
- BUŠTÍKOVÁ, L. (1999): Analýza sociálních sítí. *Sociologický časopis*, 35, č. 2, s. 193–206.
- CALLOIS, J. M., ANGEON, V. (2004): On the Role of Social Capital on Local Economic Development: an econometric investigation on rural employment areas in France. <http://www.clermont.cemagref.fr/GT/DFCF/economie/Projets/Résumé/résumé%20SC-AES.doc>.
- COLEMAN, J. (1988): Social Capital and the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94 Supplement, s. 52–120.
- COOK, P., CLIFTON, N., OLEAGA, M. (2005): Social Capital, Firm Embeddedness and Regional Development. *Regional Studies*, 39, č. 8, s. 1065–1077.
- CÔTE, S. (2001): The Contribution of Human and Social Capital. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, č. 1, s. 29–36.
- DEFILIPPIS, J. (2001): The Myth of Social Capital in Community Development. *Housing Policy Debate*, 12, č. 4, s. 781–806.
- ESSER, H. (2008): The Two Meanings of Social Capital. In: Castiglione, D., van Deth, J., W., Wolleb, G.: *The Handbook of Social Capital*, Oxford University Press, Oxford, s. 22–49.
- EVANS, M., SYRETT, S. (2007): Generating Social Capital?: the social economy and local economic development. *European Urban and Regional Studies*, 14, č. 1, s. 55–74.
- FUKUYAMA, F. (1995): *Trust: the social virtues and the creation of prosperity*. Free Press, New York.
- GIDDENS, A. (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press.
- GRANOVETTER, M. (1973): The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78, s. 1360–1380.
- GRANOVETTER, M. (1985): Economic Action and Social Structure: the problem of embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91, s. 481–510.
- HALLÉR, P. (2006): Regionální diferenciace úrovně lidského kapitálu a jeho význam pro regionální rozvoj ČR. Diplomová práce, UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 98 s.
- HALPERN, D. (2005): *Social Capital*. Polity press, Cambridge, 388 s.
- HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor?. *Geografie*, 108, č. 3, s. 173–190.
- HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): Faktory – mechanismy – procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realismu. *Ekonomický časopis*, 56, č. 7, s. 696–711.
- HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007): Social and Cultural Geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. *Social&Cultural Geography*, 8, č. 3, s. 475–493.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2008): Innere und Äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Osterreichischen Geographischen Gesellschaft*. Osterreichische Geographische Gesellschaft, 150, Wien, s. 299–316.
- HOLT, L. (2008): Embodied Social Capital and Geographic Perspectives: performing the habitus. *Progres in Human Geography*, 32, č. 2, s. 227–246.

- JANC, K. (2006): Human and Social Capital in Poland – spatial diversity and relations. In: Komornicki, T., Czapiewski, K. (eds.): *Core and Peripheral Regions in Central and Eastern Europe*, EUROPA XXI, 14, PTG, IGiPZ PAN, Warszawa, s. 39–55.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional Differentiation of Selected Conditions for the Development of Human and Social Capital in Czechia. *Geografie*, 113, č. 3. s. 269–284.
- JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS, M. (2000): *Dictionary of Human Geography*. Blackwell, 4. vydání, 958 s.
- KELLER, J. (2009): Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice. Sociologické nakladatelství (Slon), Praha, 174 s.
- KOSTELECKÝ, T., STACHOVÁ, J. (2006): Social Capital and Regional Development in Czech Republic. Paper prepared for the SOCCOH conference „Social Capital, Sustainability and Socioeconomic Cohesion within the EU MLG Structure in Development Policy“, LSE, London, <https://www.lse.ac.uk/collections/ESOCLab/pdf/SOCCOH%20Social%20capital%20and%20economic%20development%20in%20Czech%20Rep.pdf>.
- KOSTELECKÝ, T., PATOČKOVÁ, V., VOBECKÁ, J. (2007): Kraje v České republice – existují souvislosti mezi ekonomickým rozvojem, sociálním kapitálem a výkonem krajských vlád? *Sociologický časopis*, 43, č. 5, s. 911–943.
- KUČEROVÁ, S. (2008): Education Towards Obtaining Various Forms of Capital. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica* (v tisku).
- LIN, N. (2008): A Network Theory of Social Capital. In: Castiglione, D., van Deth, J. W., Wolleb, G.: *The Handbook of Social Capital*, Oxford University Press, Oxford, s. 50–69.
- MATEJŮ, P., VITÁSKOVÁ, A. (2006): Interpersonal Trust and Mutually Beneficial Exchanges: measuring social capital for comparative analyses. *Sociologický časopis*, 42, č. 3, s. 493–516.
- MOHAN, G., MOHAN, J. (2002): Placing Social Capital. *Progress in Human Geography*, 26, č. 2, s. 191–210.
- NANNESTAD, P., SVENDSEN, G. L., H., SVENDSEN, G. T. (2008): Bridge Over Trouble Water? Migration and Social Capital. *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 34, č. 4, s. 607–631.
- PEARCE, N., SMITH, G. (2003): Is Social Capital the Key to Inequalities in Health? *American Journal of Public Health*, 93, č. 1, s. 122–130.
- PIHKALA, T., HARMAAKORPI, V., PEKKARINEN, S. (2007): The Role of Dynamic Capabilities in Breaking Socio-Institutional Inertia in Regional Development. *International Journal of Urban and Regional Research*, 31, č. 4, s. 836–852.
- PORTES, A., LANDOLT, P. (1996): The Downside of Social Capital. *The American Prospect*, 26, s. 18–22.
- PTÁČEK, P. (2001): Sociální kapitál a regionální rozvoj – teoretická východiska. In: Létal, M. ed.: *Sborník příspěvků Výroční konference ČGS – „Česká geografie v období rozvoje informačních technologií“*, Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, katedra geografie, Olomouc, s. 296–301.
- PUTNAM, R. D. (1993): *Making Democracy Work: civic transitions in modern Italy*. Princeton University Press, Princeton, 249 s.
- PUTNAM, R. D. (2000): *Bowling Alone: the challenge and revival of American community*. Simon and Schuster, New-York.
- RAAGMAA, G. (2002): Regional Identity in Regional Development and Planning. *European Planning Studies*, 10, č. 1, s. 55–76.
- RADCLIFFE, S. (2004): Geography of Development: development, civil society and inequality – social capital is almost dead?. *Progress in Human Geography*, 28, č. 4, s. 517–527.
- SABATINI, F. (2009): Does Social Capital Create Trust? Evidence from a community of entrepreneurs. *Universita degli studi di Siena, quaderni del dipartimento di economia politica*, Siena, 26 s.
- SCHULLER, T. (2001): The Complementary Roles of Human and Social Capital. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, č. 1, s. 18–24.
- SEDLÁČKOVÁ, M., ŠAFR, J. (2005): Měření sociálního kapitálu. *Koncepce, výzkumné projekty a zdroje dat*. SDA Info VII, č. 1, s. 4–11.
- SELMAN, P. (2001): Social Capital, Sustainability and Environmental Planning. *Planning Theory and Practice*, 2, č. 1, s. 13–30.

- SLANGEN, L. H. G., VAN KOOTEN, G. C., SUCHÁNEK, P. (2004): Institutions, Social Capital and Agricultural Change in Central and Eastern Europe. *Journal of Rural Studies*, 20, č. 2, s. 245–256.
- STACHOVÁ, J. (2008): Občanská společnost v regionech České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 93 s.
- SUSOVÁ, K. (2007): Sociální kapitál v suburbánních oblastech: případová studie obce Jesenice u Prahy. Bakalářská práce. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 38 s. + příl.
- SWART, I. (2006): Churches as a Stock of Social Capital for Promoting Social Development in Western Cape Communities. *Journal of Religion in Africa*, 36, č. 3/4, s. 346–378.
- SYKORA, L., MATOUŠEK, R. (2009): Sociální kapitál a teritorialita sociálních sítí. In: Poštolka, V., Lipský, Z., Popková, K., Šmída, J. (eds.): *Geodny – Geodays 2008 – Sborník příspěvků z výroční konference ČGS, TU Liberec, Liberec*, s. 50–56.
- ŠAFR, J., HÄUBERER, J. (2007): Měření přemostujícího sociálního kapitálu: Baterie PSK zjišťující odlišnosti v okruhu přátel. *Data a výzkum – SDA Info*, 1, č. 2, s. 85–108.
- ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. (2006): Sociální kapitál. *Koncepty, teorie a metody měření. Sociologické studie*, 7, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 93 s.
- TRIGLIA, C. (2001): Social Capital and Local Development. *European Journal of Social Theory*, 4, č. 4, s. 427–442.
- VAN DETH, J. W. (2008): Measuring Social Capital. In: Castiglione, D., van Deth, J. W., Wolleb, G.: *The Handbook of Social Capital*, Oxford University Press, Oxford, s. 150–176.
- VESELÝ, A. (2007): Sociální kapitál v teorii J. Colemanana. *Socioweb*, č. 6. <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=296&lst=107>.
- WOOLCOCK, M. (1998): Social Capital and Economic Development: toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27, č. 2, s. 151–208.
- WOOLCOCK, M. (2001): The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Canadian Journal of Policy Research*, 2, č. 1, s. 11–17.
- WOOLCOCK, M., NARAYAN D. (2000): Social Capital: implication for development theory, research and policy. *The World Bank Research Observer*, 15, č. 2, s. 225–249.
- ZICH, F. (2006): Sociální potenciál – pojmové vymezení a souvislosti. In: Zich a kol.: *Sociální potenciál regionu. Vysoká škola finanční a správní, o. p. s., EUPRESS, Praha*, s. 6–27.

S u m m a r y

THE CONCEPT OF SOCIAL CAPITAL: AN ATTEMPT TO SUMMARIZE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL POINTS-OF-DEPARTURE AND APPROACHES TO ITS STUDY

The aim of this survey paper is to present an introductory discussion of selected theoretical and methodological issues surrounding social capital and approaches for studying the concept, with an emphasis on its geographical aspects.

In academic literature, the term social capital was more frequently used during the 1980s in sociology. It is a very broad term used in a variety of differing contexts, which results in a great quantity of possible definitions, differing primarily in their character. Nevertheless, the majority of definitions have the following common aspects – networks, norms, values and trust.

The social capital concept has also received a number of negative reactions. Many of these are directed at the work of R. Putnam (e.g. criticism concerning the selection of indicators for measuring social capital, underestimating the role of new forms of participation in collective action, which do not require such intensive physical contact, and underestimating the role of negative forms of social capital).

Based on the available literature, a certain typology of forms of social capital can be made: a) individual vs. collective; b) bonding/bridging/linking/corporate; c) structural vs. cognitive; and d) civic vs. government. The most fundamental division concerns the differences between individual and collective social capital, which is based on whether or not a given form of social capital benefits individuals or societies collectively (Šafar, Sedláčková 2006). Social capital is conceived as an individual characteristic in Bourdieu's (1986) con-

ception – a network of contacts that a person (as an individual) can use for his material or immaterial gain and which is realized through interactions between people. In contrast, social capital can be viewed as an attribute of societies in Putnam's (1993) conception.

Current studies of social capital present a great variety of methods for its measurement, often depending on the size of the database being used. At more local territorial levels, the possibilities for using quantitative research are generally decreasing, as characteristics of social capital are usually not available in a sufficient detail. In terms of specific indicators, the dilemma of how to measure social capital can be concisely shown with the example of degree of trust. While degree of trust can clearly be connected with social capital, some authors view it as a source of social capital, whereas other authors see it as a form of social capital or even as a consequence, i.e. an indication of the quality of social capital.

Some papers relate social capital to a large spectrum of widely varying "fields". For geographers, the most relevant are likely papers dealing primarily with issues concerning the impact of social capital on territorial (local/regional) development. Rich inspiration, along these lines, can be found in the work of Granovetter (1973, 1985) and Putnam (1993).

In Czech geography, social capital has been discussed in research on the regional organization of society, the territoriality of social networks or the polarization of space, i.e. of peripheral areas.

I am convinced that any future geographical monitoring of social capital needs to pay careful attention (1) to the deeper theoretical discussion of the relationship between social geography and social capital, (2) to the role of social capital in territorial development, including explicit recognition of the connections between social capital and other forms of capital (mainly human capital) and, last but not least, (3) to the measurement of social capital, i.e. the search for suitable indicators.

Autor je postgraduálním studentem na Univerzitě Karlově v Praze, Přírodovědecká fakultě, katedře sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43, Praha 2; e-mail: hopilec@atlas.cz.

Do redakce došlo 6. 4. 2009; do tisku bylo přijato 14. 8. 2009.

Citační vzor:

PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, č. 1, s. 64–77.